

تحلیل توزیع فضایی مراکز اقامتی در مقصدهای گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر رشت

مهدی حسام^۱ - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران
اسماعیل آقائی‌زاده - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۱/۱۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۱۰

چکیده

گردشگری شهری در راستای دستیابی حداکثری به گردشگران ورودی از یک طرف و افزایش ماندگاری آن‌ها از طرف دیگر، نیازمند پیش‌نیازهایی است. از جمله عمده‌ترین این پیش‌نیازها، وجود جاذبه‌های گردشگری و همچنین انواع مراکز اقامتی برای آن‌هاست. آنچه در کنار وجود این مراکز در شهرها اهمیت دارد، نحوه مکان‌یابی، توزیع فضایی و جهت پراکنش آن‌هاست که نیازمند مطالعه و بررسی است. از این‌رو این پژوهش توزیع فضایی مراکز اقامتی شامل هتل‌ها، مهمان‌پذیرها و خانه‌های مسافر را در کنار جاذبه‌های گردشگری شهر رشت را بررسی کرده است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است. برای تحلیل یافته‌ها از روش میانگین نزدیک‌ترین همسایه، تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای، میانگین مرکزی و بیضی انحراف معیار استفاده شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بر اساس میانگین نزدیک‌ترین الگوی پراکنش واحدهای اقامتی به صورت کلی و خانه مسافرها به صورت خوشه‌ای بوده و پراکنش هتل‌ها به صورت پراکنده است. همچنین بر اساس تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای پراکنش جاذبه‌های گردشگری به صورت خوشه‌ای، خانه مسافرها به صورت خوشه‌ای و هتل‌ها و مهمان‌پذیرها در شهر رشت به صورت پراکنده می‌باشد همچنین در صورت یکسان در نظر گرفتن مراکز اقامتی، توزیع آن‌ها دارای جهت شمال شرقی - جنوب شرقی می‌باشد. در مجموع نیاز به توسعه هماهنگ مراکز اقامتی در شهر رشت کاملاً محسوس است. به نظر می‌رسد که متولیان امر مراکز اقامتی در شهر رشت، نیازمند تدوین برنامه‌ای هماهنگ و از پیش تعیین شده برای توسعه چنین مراکزی هستند و باید از هرگونه برخورد فوری و ضربتی خودداری شود.

واژه‌های کلیدی: توزیع فضایی، مراکز اقامتی، مقاصد گردشگری، شهر رشت.

مقدمه

مراکز اقامتی و کیفیت آن در حال حاضر به عنوان یکی از متغیرهای مهم در ارتباط با گردشگری شهری به شمار می‌رود و موضوعات وابسته بسیاری در خصوص آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. موضوع گردشگری و املاک و مستغلات برای کشورهای در حال توسعه که به شدت به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اشتغال نیاز دارند، بسیار جذاب است (Van Noorloos, 2001:1). از این رو در ارتباط با مراکز اقامتی که گاه با املاک و مستغلات افراد نیز ارتباط پیدا می‌کند، قابل بررسی است. از جمله موضوعات قابل طرح در این زمینه، می‌توان به گردشگری سکونت‌ی اشاره کرد. گردشگری سکونت‌ی که با جنبه بین‌المللی آن پدیده‌ای نو در منطقه آند به شمار می‌رود (Gascon, 2016:868). نوعی فعالیت اقتصادی است که در ساخت و فروش ملک متمرکز است. این نوع گردشگری مربوط به بخش هتل‌ها نیست، که خریداران آن معمولاً در جای دیگری زندگی می‌کنند. صاحبان آن‌ها ممکن است در طول تعطیلات خود از این خانه‌ها برای اسکان خود استفاده کنند، یا ممکن است به عنوان یک مکان دائمی با شبه دائمی در آن‌ها زندگی کنند که این خود نتیجه الگوی جابجایی و سکونت‌ی جوامع توسعه یافته است (Mantecon & huete, 2008). استفاده از این مفهوم شاید بتواند ما را از توجه صرف به هتل‌ها به عنوان مراکز اقامتی به سوی سایر اقامتگاه‌های در شهرها رهنمون سازد که خود می‌تواند عاملی برای تغییر شکل شهرها باشد. تغییر شکل شهرها با محوریت گردشگری، تجربه‌ای است که تا حد زیادی در ارتباط تحلیل‌های سیاست‌های شهری مورد غفلت واقع شده است (Cooper & Morpeth, 1998:2254). این در حالی است که شهرها با توجه به پویایی ذاتی خود در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود برای ادامه حیات نیرومند نیازمند فعالیت‌هایی هستند که خود از پویایی بالایی برخوردارند. در واقع شناسایی این فعالیت‌ها نقش فراوانی در گسترش کارکردی شهرها داشته و پویایی شهرها را به سوی مقاصدی هدفمند رهنمون می‌سازد. در این میان گردشگری به طور اعم و گردشگری شهری به طور اخص به عنوان یکی از پویاترین فعالیت‌ها در اقتصاد جوامع (ابراهیم‌زاده و آقاسی زاده، ۱۳۸۸) می‌تواند پاسخگوی بخشی از نیازمندی‌های نظام پویای شهری کشورها باشد. گردشگری شهری شکل بسیار بااهمیت از گردشگری در سراسر جهان به شمار می‌رود (Ashwoth & Page, 2011). به طوری که امروزه، مناطق شهری در بسیاری از کشورها، اعم از توسعه یافته و در حال توسعه در حال ارتقا به عنوان مقاصد گردشگری هستند (Law, 1993). این عامل از یک سو و شناخت مطلوب مردم محلی از نقش گردشگری در توسعه اقتصادی شهرها و ایجاد مزایای متعدد آن، (Nunkoo & Ramkissoon, 2010)، از سوی دیگر، به اهمیت یابی روزافزون مباحث مرتبط با گردشگری شهری شده که خود به واسطه درآمدزایی پایدار ناشی از آن برای شهر و شهرداری‌ها است (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴). در کنار مزایای برشمرده برای گردشگری، گسترش گردشگری در شهرها نیازمند پیش‌نیازهایی است که بدون فراهم شدن آن‌ها، عملاً ورود گردشگر و در نتیجه کسب درآمد از آن‌ها برای شهرها منتفی خواهد بود. از آنجایی که گردشگران از طیف وسیعی از افراد با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مختلف هستند، فراهم آوردن بهتری شرایط برای رفع و یا حداقل کاهش نیازهای این افراد باید با توجه به توانایی مالی آن‌ها صورت پذیرد و در غیر این صورت نباید چندان به دستیابی به هدف امیدوار بود. یکی از مهم‌ترین نیازمندی‌های گردشگران، تأمین محل اقامت آنان در شهرهاست. به نظر می‌رسد توجه به این موضوع و بررسی‌های بیشتر در این حوزه مشوق انجام پژوهش‌های تجربی در اثرات توسعه سریع گردشگری در ارتباط با تجربه گردشگری از نوع سکونت‌ی گردد (Cooper & Morpeth, 1998:2254). افرادی که به شهرها وارد می‌شوند نیازمند مکان‌هایی مطمئن و البته متناسب با توان مالی خود برای اقامت هستند. از قدیم هتل‌ها و مهمان‌پذیرها این نقش را در شهر ایفا می‌کرده‌اند و در واقع به طور معمول و البته نه به صورت مطلق، افراد با توانایی بالای مالی هتل‌ها و افراد با توانایی مالی پایین‌تر مهمان‌پذیرها را برای اقامت انتخاب می‌کرده‌اند البته این بدان معنی نیست که مراکز اقامتی در شهرها محدود به این دو مورد می‌شده است، اما این دو مرکز

اقامتی به طور رسمی در بسیاری از شهرها و به ویژه شهرهای بزرگ وجود داشته است. مسئله در زمینه مراکز اقامتی، فقط به ایجاد آن‌ها محدود نمی‌شود و تا زمانی که پای یک استراتژی توسعه گردشگری در میان نباشد، ثروت تولیدشده از طریق املاک مرتبط با گردشگری، صرفاً توسعه مالکیت به شمار می‌رود (Aledo & Mazon, 2004:360). و از ارزش چندانی برخوردار نخواهد بود. همچنین هنگامی که روند ساخت‌وساز به پایان می‌رسد، یک سری پیامدهای منفی ناشی از استفاده زیاد و نادرست از زمین و اثرات زیست‌محیطی ظاهر می‌شود که این امر به فقدان زیرساخت‌ها و خدمات برای گردشگران منجر می‌شود (Aledo & Mazon, 2004:28). از این رو توجه صرف به ساخت مراکز اقامتی مؤثر نبوده و نباید از توجه به سایر جنبه‌های این مهم غفلت کرد. این امر در بسیاری از موارد عامل اصلی خصوصی‌سازی زمین، احتکارها و انتقال مالکیت به شمار رفته و علاوه بر این بر سایر منابع فشار وارد می‌کند (Van Noorloos, 2011:1). از این رو تغییر شکل شهرها را می‌تواند به وجود آورد. یکی از چالش‌های بزرگ برای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، یکپارچه شدن آن با برنامه‌های مسلط بر استفاده از اراضی محلی و نهادهای تصمیم‌گیری سیاسی است که در آن تصمیم‌های مرتبط با منطقه بندی و توسعه واقعی گرفته می‌شود (Brown, 2006:10). و از این رو توجه به نحوه پراکندگی مراکز اقامتی در فضای شهری از دیگر موضوعات بااهمیت به شمار می‌رود که نیازمند تحلیل فضایی به عنوان یک فعالیت علمی و شیوه‌ای از مطالعات مکانی در جغرافیا است، که در آن روش‌ها و ابزارهای علمی به کار گرفته شده و با بهره‌گیری از علوم مختلف، شرایط محیط زندگی انسان را در ابعاد متفاوت آن شناسایی و زمینه‌های علمی و لازم شناخت محیط را برای برنامه‌ریزی محیطی فراهم می‌کند (نوری، ۱۳۷۹: ۴). از آنجایی که از مهم‌ترین عوامل در برنامه‌ریزی شهری، استفاده از فضا و توزیع مناسب و به عبارت کامل‌تر عدالت فضایی محسوب می‌شود که در آن فضا بعدی اساسی و بنیادی در جامعه انسانی شمرده می‌شود (ساسان پور، ۱۳۹۳: ۳۸)، تحلیل فضایی با نگاهی همه سو نگر و سیستمی به محیط دارای ماهیتی جستجوگر، ارزیاب و انتقادی بوده و نتایج آن جنبه کاربردی دارد (نوری، ۱۳۷۹: ۴). در ارتباط با وضعیت مراکز اقامتی در شهرها مطالعات زیادی انجام شده است که برخی از آن‌ها در ارتباط با میحث مکان‌گزینی و پراکندگی این مراکز بوده است. زنگی‌آبادی و ابوالحسنی (۱۳۸۷)، مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی، سطح‌بندی و برنامه‌ریزی مراکز اقامتی با استفاده از شاخص توسعه گردشگری (TDI) منتشر نموده‌اند. در این پژوهش مراکز اقامتی در دو گروه هتل‌ها و مهمان‌پذیرها مطالعه شده‌اند. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش شهر اصفهان از نظر مراکز اقامتی قابل دسته‌بندی در چهار گروه است و تعداد و درصد هریک از مراکز فوق مشخص شده است (زنگی‌آباد و ابوالحسنی، ۱۳۸۷). وارثی و رضایی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل فضایی و مکان‌یابی مراکز اقامتگاهی در شهرهای تاریخی، مطالعه موردی: هتل‌های شهر شیراز"، به این موضوع پرداخته‌اند. در این مقاله با استفاده از مشاهده میدانی، مصاحبه و طرح‌های موجود، اطلاعات موردنیاز به دست آمده و سپس سعی شده است تا پس از مطالعه هتل‌های موجود در شهر شیراز، با استفاده از مدل AHP فضاهای مناسب برای ایجاد هتل‌های جدید مکان‌یابی شود. سقایی و همکاران (۱۳۹۱) مقاله‌ای با عنوان "پهنه‌بندی مناطق مستعد ایجاد خدمات اقامتی در کلان‌شهر مشهد" منتشر کرده‌اند. در این مقاله برای پهنه‌بندی شهر از مدل AHP استفاده شده است. تقوایی و همکاران (۱۳۹۲)، مقاله‌ای با عنوان "تحلیلی بر مکان‌یابی پهنه مراکز اقامتی در شهر تبریز با بهره‌گیری از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی" منتشر کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داده است که منطقه یک شهر تبریز در بین مناطق نه‌گانه شهر، از بهترین شرایط برای احداث مراکز اقامتگاهی برخوردار است. قاسمی و همکاران (۱۳۹۳)، مقاله‌ای با عنوان "تحلیل کیفی و مکانی مراکز اقامتی شهر شیراز جهت توسعه گردشگری (با تأکید بر هتل‌ها)"، منتشر کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داده است که بهبود کیفیت امکانات و خدمات هتل‌ها به جذب و توسعه گردشگری در شهر شیراز می‌انجامد و رابطه معناداری

بین کیفیت امکانات و خدمات هتل‌ها و میزان رضایت‌مندی گردشگران ملاحظه شده است. در نهایت مشخص شد که هتل‌ها در شهر شیراز دارای توزیع فضایی مناسبی هستند.

شهر رشت از جمله شهرهای مهم ایران در شمال کشور است که در استان گیلان قرار داشته و به‌عنوان مرکز این استان دارای نقشی مهم در منطقه شمال کشور است. این شهر دارای موقعیت ویژه‌ای در ارتباط با فعالیت‌های گردشگری بوده و از این رو به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری کشور شناخته می‌شود که به‌واسطه فاصله نزدیک به پایتخت و به‌ویژه پس از احداث بزرگراه در هر فرصتی پذیرای سیل گردشگران است که به نظر می‌رسد با تکمیل راه‌آهن بر حجم گردشگران افزوده شود. از این‌روست که در چند سال اخیر توسعه مراکز اقامتی در قالب منازل مسکونی رو به فزونی نهاده و در همین راستا مدتی است که برخی از شهروندان با دریافت مجوز از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، با تفکیک بخشی از منازل مسکونی و یا در نظر گرفتن کل آن برای مسافران، به توسعه مراکز اقامتی با عنوان "خانه مسافر"، پردازند که در کنار هتل‌ها و مهمان‌پذیرها، نقش مهمی در جذب گردشگران و تأمین محل اقامت آنان ایفا می‌نمایند. آنچه در این میان دارای اهمیت است تحلیل فضایی این مراکز اقامتی سه‌گانه رسمی (هتل‌ها، مهمان‌پذیرها و خانه‌های مسافر) در شهر رشت است تا بر اساس آن وضعیت پراکندگی این مراکز و دلایل آن مورد بررسی قرار گیرد که هدف اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهد. آنچه این پژوهش را از سایر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه مراکز اقامتی متمایز می‌سازد توجه به شکل‌گیری خانه‌های مسافر در چند سال اخیر است که حوزه مراکز اقامتی در شهرها را از هتل‌ها و مهمان‌پذیرها، به‌سوی محله‌های مسکونی کشانده است و به‌نوبه خود می‌تواند در ساختار نظام محله‌ای شهرها تأثیرگذار بوده و همچنین بستری جدید در رقابت بین مراکز اقامتی شهری برای گردشگران فراهم آورد.

توزیع فضایی این مراکز در شهرها تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته است. از طرف دیگر، پژوهش‌های انجام‌شده، بیشتر با روش‌های تحلیل‌های سلسله‌مراتبی بوده است، در حالی که در این پژوهش، از روش آمار فضایی و با کمک GIS سعی شده است تا مراکز اقامتی شهر رشت تحلیل شود.

مبانی نظری

توسعه گردشگری

امروزه توسعه گردشگری به‌عنوان نظامی منسجمی عناصر آن وابسته به یکدیگر، در همه عرصه‌ها، چه در سطح ملی و منطقه‌ای و چه در سطح بین‌المللی، مورد توجه برنامه ریزان بخش‌های مختلف دولتی و خصوصی قرار گرفته است. در این نظام منسجم جاذبه‌های گردشگری را نمی‌توان به‌تنهایی فراهم‌کننده موجبات سفر یا رونق این صنعت دانست بلکه عوامل دیگری نظیر امکانات و شرایط برای جابه‌جایی و اقامت گردشگران دارای اهمیت بسیار زیادی است (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۸۹: ۱۰۰). از دیدگاه گردشگری، منابع بالقوه تا زمانی که به جاذبه تبدیل نشوند، ارزش گردشگری ندارند، ولی زمانی که خدمات و تسهیلات مناسب فراهم شد و دسترسی به آن‌ها صورت گرفت، اهمیت ویژه‌ای یافته و در توسعه گردشگری نقش مهمی ایفا می‌کنند (قادری، ۱۳۸۳: ۱۰۷). قابل ذکر است که می‌توان به توسعه گردشگری به‌عنوان راهبردی برای توسعه کشور نگریست. در واقع گردشگری در تقویت بنیه اقتصادی، کاهش بی‌تعدالی‌های منطقه‌ای و ارتقای شاخص‌های توسعه در مناطق غیر برخوردار، توسعه اقتصادی در سطوح محلی، ملی و منطقه‌ای، ایجاد تنوع و دگرگونی در ساختار اقتصادی مناطق در سطوح منطقه‌ای و به‌ویژه محلی و ثبات اقتصادی در سطح کلان، نقش مؤثری ایفا می‌کند (تولایی، ۱۳۸۶: ۶۱).

مراکز اقامتی

یکی از مهم‌ترین موضوعات در گردشگری تأمین مراکز اقامتی مناسب برای گردشگران است که می‌تواند به شکل استراحتگاه‌های بسیار مجلل یا حتی تنها محدود به یک تختخواب معمولی و صبحانه ساده (کاظمی، ۱۳۸۶: ۷۵) خدمات‌رسانی کنند. بر این اساس باید دانست که اسکان در اقامتگاه‌ها هدف اصلی یک گردشگر را تشکیل نمی‌دهد (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۸۹: ۱۰۰) و این مهم به ایجاد خدمات ویژه‌ای بانام خدمات اقامتی به‌عنوان اصطلاحی برای تهیه تسهیلات خواب و استراحت با محوریت تجاری که در صنعت گردشگری و مهمان‌داری (Smith, 1395: 10)، شده و در ادبیات مطالعات گردشگری به‌طور اعم و گردشگری شهری به‌طور اخص گسترش یافته است. بر این اساس بسیاری از نویسندگان از جمله: هالووی، مک اینتاش و گلدنر، سینکلر و استبلر و غیره معتقدند که خدمات اسکان و پذیرایی در صنعت گردشگری یکی از پیچیده‌ترین و پویاترین بخش‌های این صنعت است (کاظمی، ۱۳۸۶: ۷۵). هر شهر بزرگ و مقصد گردشگری نیاز به مراکز اقامتی مجهز دارد و یکی از نیازهای ثانویه بخش گردشگری آن به شمار می‌آید. هرچند همه گردشگران از مراکز اقامتی استفاده نمی‌کنند، ولی به دلیل تنوع سلیقه و توانایی مالی گردشگران، شهر به انواع مراکز اقامتی برحسب درجات مختلف موردنیاز است (موحد، ۱۳۸۶: ۸۷). در واقع میزان تسهیلات و تسهیلات مراکز اقامتی، بازتابی از نیازها و سلیقه‌های مختلف مسافران و پویایی این بازار است (کاظمی، ۱۳۸۶: ۷۵). در این میان برنامه ریزان باید به جلب رضایت همه اقدار گردشگران توجه ویژه‌ای داشته باشند و در این میان به هتل‌ها باید در کنار توجه مهمان‌پذیرها و کمپین‌ها و ... توجه شود. هرچند گردشگرانی که از هتل استفاده می‌کنند، بیشترین تأثیر اقتصادی را در صنعت گردشگری دارند. اما نباید از سایر مراکز اقامتی در شهرها غافل شد باید وجود هتل‌ها و مراکز پذیرایی را یکی از نیازهای ثانویه بخش گردشگری شهرها پذیرفت (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۷).

توزیع فضایی مراکز اقامتی

مراکز اقامتی بر اساس معیارهای مختلف طبقه‌بندی می‌شوند. طبقه‌بندی به نوع اتاق، تسهیلات و همچنین کیفیت و کمیت خدماتی که در آنجا عرضه می‌شود، بستگی دارد. تلاش برای ارائه نظام طبقه‌بندی یکسان و جهانی برای هتل‌ها همواره با مشکلاتی مواجه بوده است؛ زیرا در هر کشوری خصوصیتی برای اسکان و شیوه پذیرایی از مهمانان وجود دارد که ممکن است به هیچ‌وجه همانند کشورهای دیگر نباشد. (کاظمی، ۱۳۸۶: ۷۵) گردشگران علاوه بر در نظر گرفتن میزان خدمات مهمان‌سراها مانند: درجه و کیفیت مهمان‌سرا، خدمات بهداشتی و استاندارد، نزدیکی به محل و مقصد موردنظر را نیز که هدف نهایی سفر آنان است، در نظر می‌گیرند و از پرداخت هزینه اضافی برای دسترسی به آن اجتناب می‌کنند (موحد، ۱۳۸۶: ۸۷). اما تلاش برای ایجاد مراکز اقامتی، بدون توجه به عامل توزیع به‌عنوان موضوع اصلی تحلیل‌های فضایی (فرجی سبکیار، ۱۳۹۱: ۴)، نمی‌تواند به‌تنهایی اقامت گردشگران را در شهرها سامان بخشد. به‌عبارت‌دیگر، باید در کنار توجه به ساختن و افزودن مراکز اقامتی به ساختار شهرها، توجه به پراکنش درست آن‌ها نیز دارای اهمیت زیادی است. این موضوع در شهرها و به‌ویژه در کلان‌شهرها اهمیتی دوچندان می‌یابد و می‌توان ادعا کرد که هرچه شهرها بزرگ‌تر باشند، موضوع توزیع خدمات موردنیاز در آن‌ها پیچیدگی‌های خاص خود را می‌یابد. برای این مهم مطالعات مبتنی بر تحلیل فضایی که به مطالعه مکان‌یابی و ارتباط پدیده‌های جغرافیایی با ابعاد فضایی می‌پردازد (محمودی، ۱۳۹۱: ۲۸۳) راهگشا بوده و می‌تواند با کشف و تحلیل روابط بین عناصر چهارگانه انسان، مکان، زمان و فعالیت (رضایی مقدم، ۱۳۹۱: ۵)، کمک فراوانی به مکان‌یابی درست مراکز اقامتی در شهرها نماید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است. مهم‌ترین داده موردنیاز برای انجام پژوهش، پراکندگی مراکز اقامتی شهر در سه بعد خانه مسافر، مهمان‌پذیرها و هتل‌ها بوده است. علاوه بر این جاذبه‌های گردشگری شهر رشت از دیگر داده‌های موردنیاز بوده است. این داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی شامل اطلاعات دریافتی از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان و همچنین طرح راهبردی توسعه گردشگری شهر رشت به دست آمده است. پس از دریافت اطلاعات مربوط به خانه‌های مسافر از سازمان میراث فرهنگی استان، محل استقرار خانه‌های مسافر از طریق بررسی‌های میدانی استخراج شده است. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان اماکن اقامتی شهر رشت را در سه گروه خانه‌های مسافر، مهمان‌پذیرها و هتل‌ها دسته‌بندی کرد. مهمان‌پذیرها و هتل‌ها به‌عنوان مراکز اقامتی مسافران، مکان‌هایی شناخته‌شده در شهرها به حساب می‌آیند ولی در این میان وجود خانه‌های مسافر که چند سالی است با نظارت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان احداث شده‌اند چندان برای مسافران شناخته‌شده نیستند. در مجموع در شهر رشت، ۵ هتل، ۱۲ مهمان‌پذیر و ۲۸ خانه مسافر (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۵) وجود دارد. مهمان‌پذیرها در وسعتی محدود در بخش مرکزی شهر قرار دارند و پس از آن هتل‌ها نیز در بخش مرکزی شهر و نواحی اطراف آن مکان‌یابی شده‌اند. این در حالی است که خانه‌های مسافر موردبررسی از بخش مرکزی شهر فاصله گرفته و به جز تعداد محدودی، بقیه در ضلع شمال شرقی شهر مجتمع شده‌اند. با توجه به هدف پژوهش مبنی بر تحلیل توزیع فضایی مراکز اقامتی در شهر رشت به‌عنوان یکی از مقاصد گردشگری عمده در کشور، از روش‌های میانگین نزدیک‌ترین همسایه، تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای، تحلیل میانگین مرکزی و بیضی انحراف معیار استفاده شده است. ابزار میانگین نزدیک‌ترین همسایه، ابتدا فاصله بین نقطه مرکزی هر عارضه را با نقطه مرکزی نزدیک‌ترین همسایه‌اش اندازه‌گیری و سپس میانگین تمامی این نزدیک‌ترین همسایگی‌ها را محاسبه می‌کند (عسگری، ۱۳۹۰: ۴). این شاخص، از تقسیم میانگین فاصله‌ها در پراکنش مشاهده‌شده بر میانگین فاصله‌ها در پراکنش تصادفی به دست می‌آید و آن را با حرف I نشان می‌دهند. پس از محاسبه مقدار I می‌توان الگوی مکانی پراکنش مشاهده‌شده را تعیین کرد. شاخص نزدیک‌ترین همسایه، بر پایه فاصله بین پدیده‌ها عمل می‌کند و به همین علت، در مقایسه با سایر روش‌های اشاره‌شده، نتایج بهتری در تجزیه و تحلیل پدیده‌هایی که روابط متقابل دارند، ارائه می‌دهد. (جعفری و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۸). اگر شاخص (نسبت میانگین نزدیک‌ترین همسایگی) کمتر از یک باشد، داده‌های مورد مطالعه دارای الگوی خوشه‌ای می‌باشند و اگر شاخص محاسبه‌شده بزرگ‌تر از یک باشد، داده‌ها دارای الگوی توزیع مکانی پراکنده می‌باشند (عسگری، ۱۳۹۰: ۴۵). توزیع بسیاری از پدیده‌های جغرافیایی در فضا ممکن است جهت‌دار باشد و نتوان آن را با دایره نشان داد. در این موارد می‌توان با محاسبه واریانس محورهای X و Y به صورت جداگانه، روند و جهت توزیع پدیده‌ها در فضا را نشان داد. روشی که به‌طور معمول، برای اندازه‌گیری روند در مجموعه‌ای از نقاط یا نواحی به کار گرفته می‌شود، محاسبه فاصله استاندارد در جهت X و Y به صورت جداگانه است. این دو مقدار، محورهای بیضی‌ای را که توزیع عوارض را دربرمی‌گیرد، تعریف می‌کنند. از این بیضی، به‌عنوان بیضی انحراف استاندارد نیز نام برده می‌شود؛ زیرا در این روش انحراف استاندارد، مختصات X و Y از میانگین مرکزی برای تعیین محورهای بیضی محاسبه می‌شوند. این بیضی به ما امکان می‌دهد که اگر توزیع عوارض فضا الگوی جهت‌داری دارد، آن را شناسایی کنیم. اگرچه می‌توان تا حدودی جهت داده‌ها را با نمایش اولیه آن‌ها دریافت، بیضی انحراف استاندارد، این جهت‌گیری را به‌طور دقیق و آماری محاسبه می‌کند و نمایش می‌دهد (عسگری، ۱۳۹۰: ۹۰). بیضی انحراف معیار، با استفاده از انحراف معیار فاصله مکان هر داده تا مرکز میانگین، پراکندگی، جهت و موقعیت آن را مشخص می‌سازد

1. multi-distance spatial cluster analysis (ripleys K function)
2. Mean centre
3. standard deviational ellipse

(کلانتری و قزلباش، ۱۳۸۸: ۸۳).

بحث و یافته‌ها

در این بخش سعی شده است تا یافته‌های پژوهش در راستای بررسی توزیع فضایی مراکز اقامتی شهر رشت در ارتباط با عوامل تأثیرگذار بررسی شود. برای این منظور ابتدا ویژگی‌های کلی اقامتگاه‌ها ارائه شده و سپس این یافته‌ها در ارتباط با روش‌های اشاره شده در روش پژوهش، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

پراکنش واحدهای اقامتی شهر رشت بر اساس میانگین نزدیک‌ترین همسایه

با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق میانگین نزدیک‌ترین همسایه برای جاذبه‌های گردشگری، هتل‌ها، مهمان‌پذیرها، خانه مسافرها و کل واحدهای اقامتی در شهر رشت در جدول شماره یک آمده است:

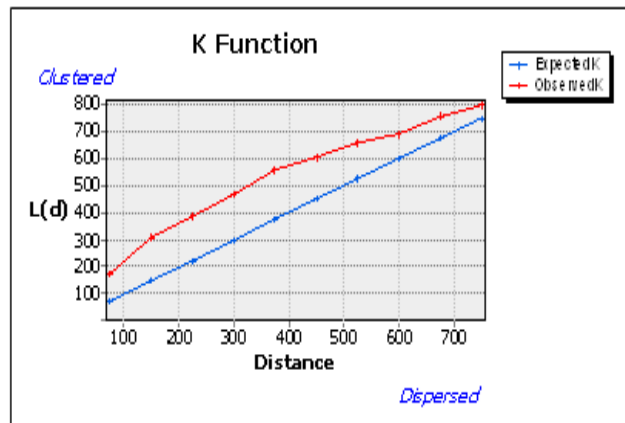
جدول شماره ۱. الگوی پراکنش متغیرهای مورد مطالعه بر اساس شاخص نزدیک‌ترین همسایه

جاذبه‌های گردشگری	هتل‌ها	مهمان‌پذیرها	خانه مسافرها	کل واحدهای اقامتی	
۰/۹۶۴	۱/۵۱۵	۱/۰۰۲	۰/۵۲۷	۰/۵۹۷	Nearest neighbor ratio
-۰/۳۶۷	۲/۴۱۴	-۰/۰۱۸	-۴/۷۸۰	-۵/۲۷۳	z- score
۰/۷۱۳	۰/۰۱۵	۰/۹۸۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	p- value

با توجه به نتایج ذکر شده در جدول ۱، الگوی پراکنش واحدهای اقامتی به صورت کلی و خانه مسافرها به صورت خوشه‌ای بوده و پراکنش هتل‌ها به صورت پراکنده است. همچنین با توجه به مقدار p- value مقادیر R به دست آمده برای جاذبه‌های گردشگری و مهمان‌پذیرها معنادار نمی‌باشد.

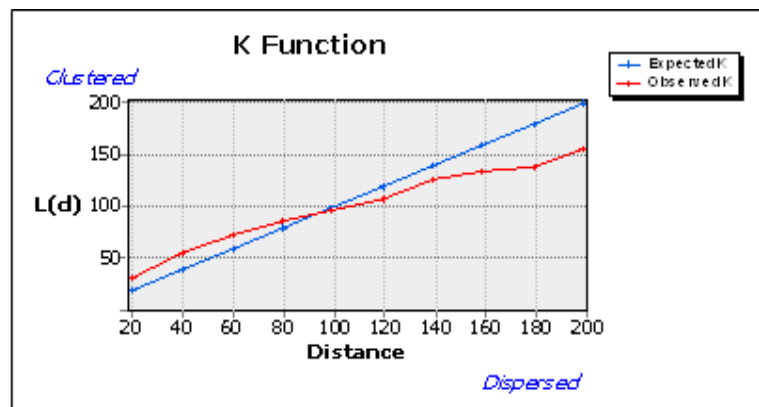
بررسی واحدهای اقامتی شهر رشت بر اساس تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای

برای این منظور از تابع کای ریپلی استفاده شده است. این روش از روش‌های مفید برای بررسی آماری الگوی فضایی پدیده‌ها در فضا و مکان است که وضعیت خوشه‌بندی پدیده‌ها در فواصل مختلف جغرافیایی را نشان می‌دهد (شکل ۲). در اشکال مربوطه که در صفحات بعدی نشان داده شده است، محور افقی نشان دهنده فاصله و خط مورب صاف، الگوی توزیع تصادفی می‌باشد (عسگری، ۱۳۹۰: ۵۳). به صورت کلی هر چه منحنی نتایج مشاهده شده بالاتر از منحنی نتایج مورد انتظار باشد به معنای آن است که مشاهدات در آن فاصله خوشه‌بندی شده‌اند. برعکس هر چه منحنی نتایج مشاهده شده پایین‌تر از منحنی نتایج مورد انتظار باشند، در آن صورت داده‌ها در آن فاصله از هم پراکنده‌تر هستند. متغیرهای مورد مطالعه در ارتباط با شاخص پیشین از طریق تابع کای ریپلی نیز مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. نخستین متغیر مورد بررسی جاذبه‌های گردشگری شهر رشت است. نتایج بررسی این شاخص در ارتباط با تابع مورد بحث در شکل ۲ نشان داده شده است. تفسیر کلی این شکل نشان می‌دهد که در مجموع جاذبه‌های گردشگری در شهر رشت از توزیع خوشه‌ای پیروی می‌کند. همچنین می‌توان گفت که تقریباً در فواصل دورتر تمایل به توزیع تصادفی مشاهده می‌شود و از میزان گرایش به خوشه‌ای شدن جاذبه‌ها کاسته می‌شود.

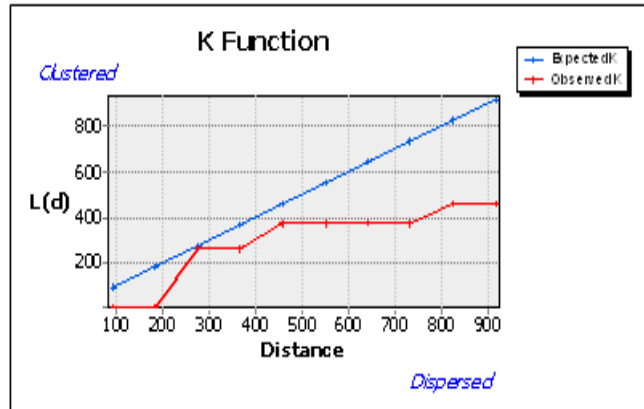
شکل شماره ۲. تابع K ریلی جاذبه‌های گردشگری

آزمون توزیع مهمان‌پذیرها در شهر رشت حکایت از وضعیتی متفاوت دارد. مهمان‌پذیرها در فواصل کوتاه‌تر تقریباً به خط انتخاب تصادفی نزدیک می‌باشند به‌طور که دارای گرایش خوشه‌ای بسیار ضعیفی می‌باشند. این وضعیت به نحوی است که پس از طی فاصله‌ای نه‌چندان زیاد به سمت توزیع پراکنده روی آورده‌اند و هرچه این فاصله بیشتر می‌شود، بر شدت پراکندگی آن‌ها افزوده می‌شود و وضعیت کاملاً متفاوتی را در مقایسه با فواصل نزدیک نشان می‌دهد. وضعیت کاملاً متضاد مهمان‌پذیرها فواصل دور و نزدیک را می‌توان در شکل ۳ مشاهده نمود.

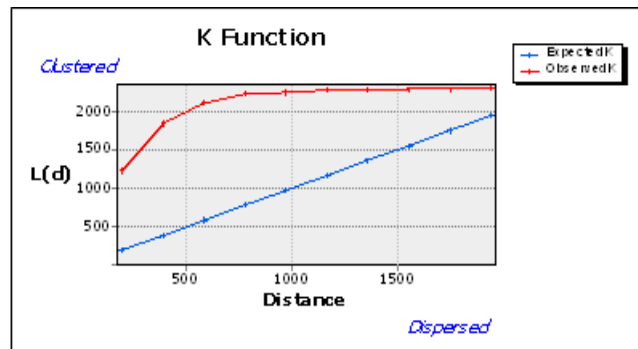
شکل شماره ۳. تابع K ریلی مهمان‌پذیرها

از دیگر مراکز اقامتی مورد مطالعه در این پژوهش، هتل‌ها هستند. نتیجه بررسی در شکل ۴ نشان داده شده است. این بررسی نشان می‌دهد که هتل‌ها هیچ‌وقت گرایش به خوشه‌ای شدن در فضای شهر رشت نداشته‌اند و همواره دارای توزیع پراکنده بوده‌اند. هرچند که این امر در فواصل کم‌تر زیاد تقریباً همواره قابل مشاهده است ولی تفاوت‌هایی نیز در این بین دیده می‌شود به نحوی که در فواصل کوتاه میزان پراکندگی کمتر از فواصل بلندتر است. هرچه فاصله بیشتر می‌شود میل به توزیع پراکنده در هتل‌ها شدیدتر شده است.

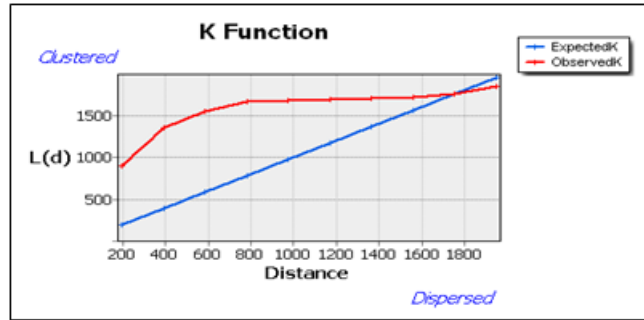
شکل شماره ۴. تابع K رپیلی هتلها

آخرین مرکز اقامتی موردبررسی در این پژوهش مربوط به خانه‌های مسافر است که در شکل ۵ نشان داده شده است. این مراکز اقامتی چند سالی است که در شهر رشت مورداستفاده گردشگران قرار می‌گیرد. این مراکز تحت نظارت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بوده و با مجوز این سازمان فعالیت می‌کند. بررسی خانه‌های مسافر بر اساس تابع کای رپیلی حاکی از خوشه‌ای بودن شدید استقرار این مراکز است.

شکل شماره ۵. تابع K رپیلی خانه مسافرها

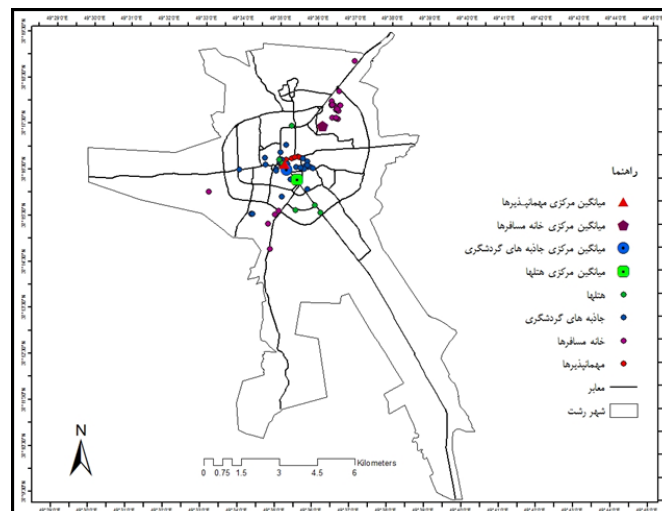
برای مشخص شدن تصویری کلی از وضعیت پراکنش مراکز اقامتی شهر رشت، تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای مربوط به کلیه واحدهای اقامتی اعم از هتلها، مهمان‌پذیرها و خانه مسافرها محاسبه شده و نتیجه آن در شکل ۶ نشان داده شده است. چنانکه در این شکل مشخص شده، مراکز اقامتی شهر رشت در مجموع دارای پراکنش خوشه‌ای هستند و به جز در فواصل زیاد تمایل به تصادفی و یا پراکنده بودن ندارند. همان‌طور که دیده می‌شود مراکز اقامتی در مجموع در فواصل کمتر، کمتر حالت خوشه‌ای دارند ولی به تدریج با افزایش فاصله گرایش به توزیع خوشه‌ای در آنها بیشتر می‌شود و در نهایت با افزایش شدید فاصله دوباره به صورت توزیع خوشه‌ای کمتر و حتی در نهایت به پراکنندگی واحدها می‌انجامد.

شکل شماره ۶. تابع K ریپلی واحدهای اقامتی (به صورت کلی)

میانگین مرکزی

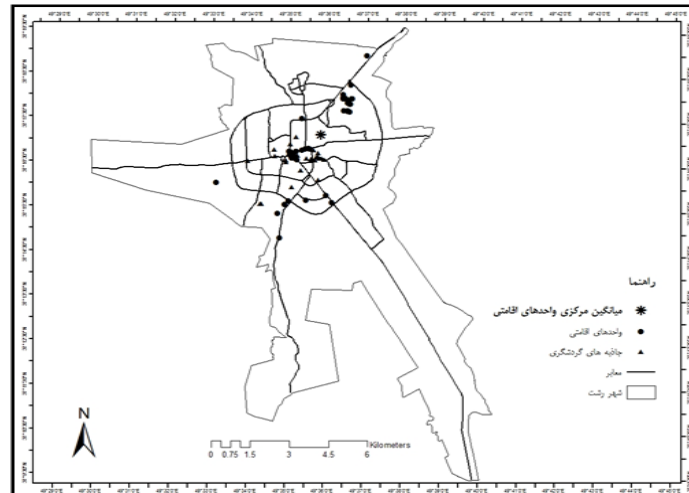
در تحلیل میانگین مرکزی، مرکز جغرافیایی و یا مرکز ثقل مجموعه‌ای از عوارض شناسایی می‌شود. به عبارتی در این تحلیل سعی می‌شود تا نقطه مرکزی پراکندگی موضوعات مورد بررسی مشخص شود. همان‌طور که پیش‌تر نیز آمد، جاذبه‌های گردشگری و مراکز اقامتی شهر رشت به عنوان موضوع اصلی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از این بررسی در شکل ۷ نشان داده شده است.

شکل شماره ۷. میانگین مرکزی جاذبه‌های گردشگری و مراکز اقامتی شهر رشت به صورت مجزا

چنانکه ملاحظه می‌گردد، میانگین مرکزی جاذبه‌های گردشگری و مهمان‌پذیرها تقریباً بر یکدیگر منطبق گردیده است. از طرف دیگر میانگین مرکزی هتل‌ها نیز با فاصله کمی از دو میانگین پیشین قرار دارد که در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که به‌رغم تفاوت‌های سه موضوع فوق از نظر نحوه توزیع در سطح شهر رشت، محدوده مرکزی آن‌ها از انطباق نسبتاً خوبی برخوردار است و دسترسی به این مرکز برای گردشگران دارای ارزش تقریباً یکسانی است. اما خانه‌های مسافر از این قاعده مستثنی است. به این معنی که فاصله بسیار زیادی از میانگین موضوعات سه‌گانه فوق دارد و به‌نوعی جدایی‌گزینی کاملاً بارزی را نشان می‌دهد. برای نشان دادن اثرات این جدایی‌گزینی خانه‌های مسافر در شهر رشت، شکل شماره ۸ بر اساس پراکنش همه مراکز اقامتی شهر اعم از هتل‌ها، مهمان‌پذیرها و خانه‌های مسافر ارائه شده است. چنانکه در شکل مشاهده می‌شود، جدایی‌گزینی خانه‌های مسافر نقطه ثقل و مرکزی اقامتگاه‌ها را از انطباق نسبی با

جاذبه‌های گردشگری به‌سوی خارج از محدوده این جاذبه‌های سوق داده است. به‌عبارت‌دیگر منطقه‌ای به‌عنوان میانگین مرکزی شناسایی شده است که در حال حاضر از امکانات و شرایط ضعیفی برای خدمات‌دهی به گردشگران برخوردار است. درواقع خانه‌های مسافر میانگین مرکزی را به نقطه‌ای تهی از همه متغیرهای مورد مطالعه سوق داده است.

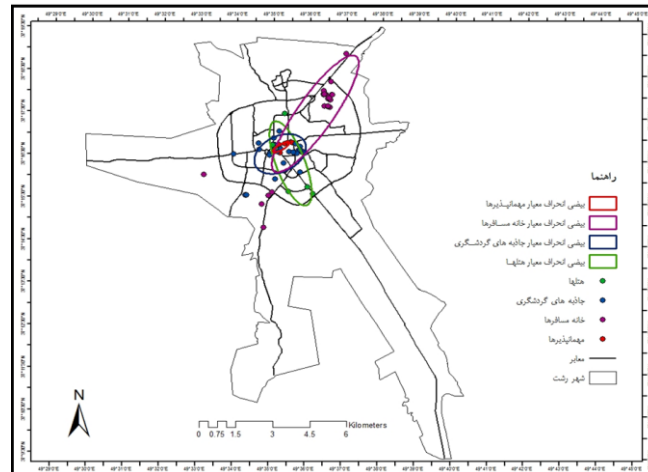

شکل شماره ۸. میانگین مرکزی کل واحدهای اقامتی شهر رشت

بیضی انحراف معیار^۱

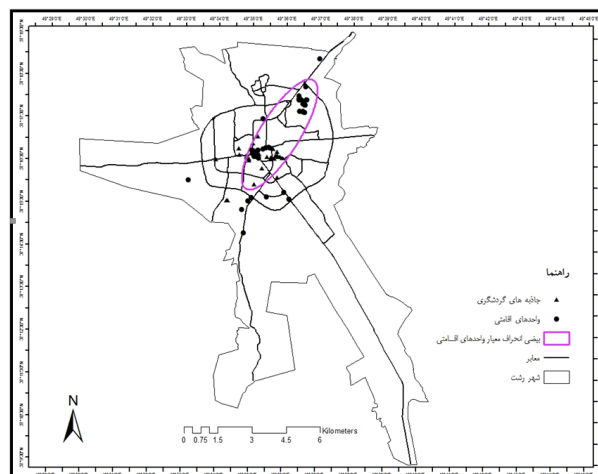
تا به اینجا، نحوه پراکندگی و میانگین مرکزی متغیرهای مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است، اما جهت توزیع آن‌ها مشخص نیست. برای این منظور از بیضی انحراف معیار برای هریک از متغیرها استفاده شده و نتیجه آن در شکل ۹ نشان داده شده است. همان‌طور که در شکل مذکور مشاهده می‌شود، بیضی انحراف معیار مهمان‌پذیرها دارای کمترین حجم و بیضی انحراف معیار خانه‌های مسافر دارای بیشترین حجم است. همچنین جاذبه‌های گردشگری شهر رشت تمایل زیادی به دایره دارند. این سه متغیر به‌رغم تفاوت‌های خود در زمینه حجم و میزان انحراف معیار در زمینه جهت پراکندگی تقریباً هم سو هستند و جملگی دارای جهت شمال شرق - جنوب غرب هستند که از محورهای شریانی سازمان فضایی شهر رشت تبعیت می‌کنند. از طرف دیگر هتل‌ها در شهر رشت دارای جهت‌گیری متفاوتی با سایر متغیرهای هستند. یعنی جهتی تقریباً مخالف را با سه متغیر پیشین را برگزیده است. البته قابل ذکر است که هتل‌ها نیز به‌مانند سه متغیر دیگر، از محور شریانی سازمان فضایی شهر تبعیت می‌کند.

1 .standard deviational ellipse

شکل شماره ۹. بیضی انحراف معیار جاذبه‌های گردشگری و مراکز اقامتی شهر رشت به صورت مجزا

برای بررسی وضعیت کلی جهت توزیع مراکز اقامتی شهر رشت برای گردشگران، کلیه این مراکز به صورت واحد و تحت عنوان صرف مراکز اقامتی در نظر گرفته شدند و نتیجه آن در شکل ۱۰ نشان داده شده است. آن طور که در شکل مشاهده می‌شود، در صورت یکسان در نظر گرفتن مراکز اقامتی، جهت توزیع آن‌ها دارای جهت شمال شرقی - جنوب شرقی می‌باشد. یعنی هتل‌ها نتوانستند بر جهت‌گیری کلی مراکز اقامتی تأثیرگذار باشند و در نتیجه در حالت کلی با سایر مراکز و همچنین جاذبه‌های گردشگری همسو شده‌اند.

شکل شماره ۱۰. بیضی انحراف معیار واحدهای اقامتی شهر رشت به صورت کلی

نتیجه‌گیری

شهر رشت به عنوان یکی از شهرهای واقع در منطقه گردشگری کشور، نیازمند زیرساخت‌ها و امکانات فراوانی برای خدمات‌رسانی به گردشگران است که از جمله آن‌ها می‌توان به مراکز اقامتی شهری اشاره کرد. مراکز اقامتی در شهر رشت از نظر توزیع فضایی دارای ویژگی‌های خاص خود است. مراکز اقامتی رسمی شهر رشت در حال حاضر در سه گروه مهمان‌پذیرها، هتل‌ها و خانه‌های مسافر قرار دارند. برای بررسی مراکز اقامتی شهر رشت، مطالعه جاذبه‌های گردشگری شهر نیز دارای اهمیت است. بررسی پراکندگی جاذبه‌های گردشگری شهر رشت نشان داده است که این جاذبه‌ها در شهر رشت دارای توزیع خوشه‌ای هستند و میانگین مرکزی آن با در بخش مرکزی شهر قرار دارد که این نتیجه شبیه یافته‌های تحقیق کیامهر و همکاران (۱۳۹۵) است که برای جاذبه‌های گردشگری شهر کرمانشاه عدد $0/69$ محاسبه

گردید که الگوی خوشه‌ای برای جاذبه‌های گردشگری این شهر را نشان می‌دهد. همچنین نتایج تحقیق موحد (۱۳۸۷) نیز نشان می‌دهد که توزیع فضایی جاذبه‌های گردشگری شهر اصفهان بیشتر در بخش مرکزی شهر بوده و به تبع آن توزیع فضایی هتل‌ها نیز در این بخش می‌باشد که در انطباق با یافته‌های تحقیق حاضر است. همچنین این نتایج در راستای یافته‌های تحقیق سرایی، چهارراهی و صفرپور (۱۳۹۵) می‌باشد که نتایج آن‌ها نشان داد پراکنش فضایی و جاذبه‌ها به صورت الگوی خوشه‌ای و متمرکز رشد یافته‌اند. البته نتایج تحقیق حاضر با مطالعه وارثی و رضایی (۱۳۹۱) در تعارض است. طبق یافته‌های تحقیق آن‌ها، توزیع فضایی هتل‌های شهر شیراز با پراکندگی جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی، ورزشی و طبیعی تناسب چندانی ندارد. به طوری که تأسیسات اقامتگاهی شهر به صورت متمرکز در بخش مرکزی شهر توزیع شده‌اند و این امر باعث شده است که بخش زیادی از شهر با داشتن جاذبه‌های گردشگری متعدد، تحت پوشش خدمات هتل‌ها نباشند.

یافته‌های پژوهش نشان از وجود الگوی خاصی از پراکندگی مراکز اقامتی سه‌گانه فوق دارد. در یک بیان کلی، هیچ‌یک از مراکز اقامتی مورد مطالعه دارای توزیع تصادفی نبوده‌اند و هریک بسته به شرایط کنونی حاکم بر شهر به حالت خوشه‌ای یا پراکنده در شهر رشت استقرار یافته‌اند. این مهم به دلیل استفاده بیشتر مراکز اقامتی از منابع و خدمات می‌باشد. منابع و خدماتی که می‌توان با قیمت پایین‌تر و با کیفیت بالاتر به دست آورد. البته نزدیکی به گردشگران و مهمانان بالقوه که معمولاً در شهر رشت نیز در مرکز شهر هستند نیز می‌تواند سبب مکان‌گزینی خاص مراکز اقامتی شود. چراکه گردشگران علاوه بر در نظر گرفتن میزان خدمات مراکز اقامتی مانند درجه، کیفیت، خدمات بهداشتی و استاندارد، نزدیکی به محل و مقصد مورد نظر و جاذبه‌های گردشگری که هدف نهایی سفر آن‌هاست را نیز در نظر می‌گیرند. به هر حال نزدیکی به خدمات عمومی و گردشگران می‌تواند سبب افزایش درآمد بیشتر و کاهش هزینه‌ها شود. از این رو مراکز اقامتی اغلب تحت تأثیر عواملی به صورت خوشه‌ای مکان‌یابی می‌شوند. مهمان‌پذیرها به عنوان یکی از مراکز اقامتی سنتی و قدیمی در شهر رشت، در مدل تحلیل خوشه‌ای فضایی چند فاصله‌ای، دارای الگوی پراکنده هستند. هرچند که مهمان‌پذیرها ابتدا گرایش به خوشه‌ای بودن دارند، از رابطه عملکردی مناسبی با بخش قدیمی شهر مشتمل بر بازار و هسته مرکزی شهر دارند اما در فاصله‌ای نه‌چندان دورتر نقش این رابطه کم‌رنگ‌تر شده و در نهایت به دلایل مختلفی به‌ویژه در ارتباط با مهمان‌پذیرهای نوپا، در بخش مرکزی پراکنده شده‌اند. استقرار میانگین مرکزی مهمان‌پذیر در قلب بخش مرکزی شهر نشان از این مکان‌یابی دارد و بر این اساس انحراف معیار کمی از میانگین در ارتباط مهمان‌پذیرها شکل گرفته است که جهت‌گیری آن در مرکز سازمان فضایی شهر و در شریان‌های اصلی پرتردد شهر رشت است. در واقع مهمان‌پذیرها در بخش کوچکی از شهر، الگوی پراکنده را برگزیده‌اند و به این سبب ردپای آن‌ها به جز در منطقه مرکزی در سایر مناطق شهری دیده نمی‌شود. به نظر می‌رسد که تمایل ابتدایی مهمان‌پذیرها به پراکنش خوشه‌ای تحت تأثیر پراکنش خوشه‌ای جاذبه‌های گردشگری شهر رشت نیز بوده است.

هتل‌ها نیز در شهر رشت دارای الگوی پراکنده‌اند و در هیچ فاصله‌ای دارای پراکنش تصادفی یا خوشه‌ای نیستند. این امر می‌تواند به دلیل تفاوت ماهوی هتل‌ها با مهمان‌پذیرها برگردد. اصولاً هتل‌ها نیازمند فضاهای باز وسیع‌تری نسبت به مهمان‌پذیرها هستند و از طرف دیگر بیشتر آن‌ها دارای سابقه به مراتب کمتری از مهمان‌پذیرها در شهر رشت می‌باشند. این دو نکته باعث شده است مکان‌یابی آن‌ها به عواملی همچون وجود زمین، قیمت زمین، امکان ارائه خدمات بیشتر، قرارگیری در مناطق با دسترسی مطلوب‌تر و ... وابسته گردد. بر این اساس، هرچند که هتل‌ها به مانند مهمان‌پذیرها از الگویی پراکنده پیروی می‌کند، اما حوزه وسیع‌تری از شهر را در اختیار گرفته‌اند. اما صرف نظر از این تفاوت در دو ویژگی کلیدی با مهمان‌پذیرها هماهنگ‌اند. نخست اینکه هتل‌ها نیز به مانند مهمان‌پذیرها محورهای شریانی شهر را انتخاب کرده‌اند هرچند که دارای حوزه‌ای وسیع‌تر و در جهتی مخالف استقرار یافته‌اند، دوم اینکه میانگین مرکزی هتل‌ها نیز

به‌مانند مهمان‌پذیرها در نزدیکی هسته مرکزی شهر قرار دارد که در مجموع با میانگین مرکزی جاذبه‌های گردشگری و مهمان‌پذیرها، مثلثی کوچک در فضای بخش مرکزی شهر را تشکیل داده‌اند. بر این اساس، به‌رغم انحراف معیار بالاتر و وسعت بیشتر نسبت به مهمان‌پذیرها، همچنان در تلاش برای تسلط بر بخش مرکزی شهر هستند. بنابراین اغلب هتل‌های سعی می‌کنند در نزدیکی جاذبه‌های گردشگری مکان‌یابی شوند و البته هتل‌هایی که ظرفیت بالای پذیرش دارند، خارج از این محدوده استقرار می‌یابند که معمولاً تحت تأثیر شریان‌های اصلی عبور و مرور شهری قرار دارند. این نتیجه با یافته‌های تحقیق کیامهر و همکاران (۱۳۹۵) در تعارض قرار دارد. آن‌ها در مقدار ۱/۳۳ را برای هتل‌ها به دست آوردند که نشانگر الگوی پراکنده برای این مراکز اقامتی می‌باشد. همچنین نتایج مدل مرکز متوسط و بیضی انحراف معیار نشان می‌دهد که مرکز متوسط هتل‌ها، نزدیک به جاذبه‌های گردشگری است و نیز بیضی انحراف معیار هتل‌ها و جاذبه‌های گردشگری متداخل است که این تحلیل‌ها نشانگر تناسب قرارگیری هتل‌های شهر کرمانشاه نسبت به جاذبه‌های گردشگری است.

خانه‌های مسافر به‌عنوان سومین نوع از مراکز اقامتی رسمی شهر رشت، چند سالی است که با حمایت سازمان میراث فرهنگی در شهر رشت توسعه یافته است. این اقامتگاه‌ها از بخش مرکزی و تجاری شهر کنده شده و به‌طور چشمگیری در دل بافت مسکونی شهر استقرار یافته‌اند. خانه‌های مسافر برخلاف دو اقامتگاه پیش‌گفته، دارای پراکنش خوشه‌ای در شهر رشت می‌باشند. بنا بر بررسی به‌عمل آمده بیشترین تعداد از این مراکز در شمال شهر و در منطقه مسکونی متوسط و پایین اجتماعی - اقتصادی شهر قرار دارند. حتی برخی از این خانه‌ها در محلات نه‌چندان مناسب برای سکونت شهر دیده می‌شوند. بخش دیگری از آن‌ها نیز در جنوب غربی شهر دیده می‌شوند. قرار گرفتن در دو خوشه باعث شده است که میانگین آن‌ها در منطقه‌ای تقریباً تهی از جاذبه‌های گردشگری و به‌تبع آن هتل‌ها و مهمان‌پذیرهای مورد بررسی در این پژوهش قرار گیرد که تداعی‌کننده نوعی توسعه منفصل در شهر است. البته به نظر می‌رسد که فراوانی خانه‌های مسافر در بخش شمالی شهر (خیابان ارشاد و بهاران و محلات اطراف آن‌ها)، رابطه بسیار نزدیکی با مکان فعلی سازمان میراث فرهنگی داشته باشد، و این ایده تقویت می‌شود که این امر به دلیل فعالیت محدود و یا جهت‌دار سازمان فوق‌روی داده و در صورت فراگیرتر شدن این مراکز در شهر با فعالیت‌های سازمان، شکل دیگری از پراکنش آن‌ها در شهر بروز کند. در حال تأثیرگذاری خانه‌های مسافر در شرایط فعلی به حدی است که میانگین مرکزی کلی مراکز اقامتی شهر را به منطقه‌ای تقریباً تهی از سایر مراکز اقامتی و جاذبه‌های گردشگری شهر کشانده است و جهت کلی مراکز اقامتی را به جهت شمال شرقی - جنوب غربی سوق داده است. بنابراین با توجه به نتایج مطالعات مرتبط می‌توان استنباط نمود که مراکز اقامتی گردشگری در شهرها اغلب متأثر از جاذبه‌های گردشگری و خدمات و زیرساخت‌ها مکان‌گزینی می‌شوند و در صورتی که بخواهند در خارج از محدوده تمرکز سایر واحدهای اقامتی باشند، به زیرساخت‌های جدید و جاذبه‌های مصنوعی نیاز دارند که بتوانند گردشگران را جذب نمایند. در این صورت می‌توان انتظار داشت که توسعه فضایی مطلوب‌تری برای شهر رقم خواهد خورد. البته بسیاری از مراکز اقامتی مانند هتل‌های لوکس ۴ و ۵ ستاره، گردشگران مرفه‌تر را جذب می‌نمایند و دارای قیمت‌های بالاتر بوده و به‌این ترتیب سعی می‌کنند به مراکز اقامتی مرکزی در شهر تبدیل شوند. از آنچه آمد، نیاز به توسعه هماهنگ مراکز اقامتی در شهر رشت کاملاً محسوس است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که نسبت به احیاء منابع گردشگری تاریخی و فرهنگی فراموش شده شهر رشت و همچنین ایجاد جاذبه‌های مصنوعی جدید اقدام شود تا فرصت‌های کسب‌وکار مربوط به آن‌ها از جمله مراکز اقامتی توسعه یابند. همچنین به نظر می‌رسد که متولیان امر مراکز اقامتی در شهر رشت، نیازمند تدوین برنامه‌ای هماهنگ و از پیش تعیین شده برای توسعه چنین مراکزی هستند و باید از هرگونه برخورد فوری و ضربتی خودداری شود.

منابع

- ۱) ابراهیم‌زاده، عیسی و آقاسی زاده، عبدالله (۱۳۸۸) تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی سوات، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۱، شماره ۱، صص. ۱۰۷-۱۲۸.
- ۲) تقوایی، مسعود؛ عبدا... زاده، مهدی؛ پورعیدی‌وند، لاله؛ افشارپور، فرزانه (۱۳۹۲) تحلیلی بر مکان‌یابی بهینه مراکز اقامتی در شهر تبریز با بهره‌گیری از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، فضای جغرافیایی، سال ۱۳، شماره ۴۳، صص. ۱۸۹-۱۷۱.
- ۳) تولایی، سیمین (۱۳۸۶) مروری بر صنعت گردشگری، چاپ اول، تهران: دانشگاه تربیت‌معلم.
- ۴) جعفری، حمیدرضا؛ حسن‌پور، سیروس؛ رحیلی خراسانی، لیلیا؛ پوراحمد، احمد (۱۳۹۳) کاربرد سامانه اطلاعات جغرافیایی در مکان‌یابی و تحلیل فضایی مکانی آلودگی و منابع آلاینده‌های هوا در کلان‌شهر کرمانشاه، محیط‌شناسی، دوره ۴۰، شماره ۱، صص. ۵۱-۶۴.
- ۵) رضایی مقدم، علی؛ آرزو، حسن؛ یوسف‌پور، وحید؛ عبادی، مسعود (۱۳۹۱) بررسی جایگاه طراحی در ایجاد حس امنیت در مجتمع‌های مسکونی، چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد مقدس، صص. ۱۸-۱.
- ۶) رنجبریان، بهرام و زاهدی، محمد (۱۳۸۹) بازاریابی گردشگری، اصفهان: انتشارات چهارباغ.
- ۷) زنگی‌آبادی، علی و ابوالحسنی، فرحناز (۱۳۸۷) تحلیل فضایی، سطح‌بندی و برنامه‌ریزی مراکز اقامتی با استفاده از شاخص توسعه گردشگری (TDI) - مطالعه موردی: شهر اصفهان، مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۳، شماره ۹، صص. ۴۳-۲۵.
- ۸) ساسان‌پور، فرزانه؛ تابعی، نادر؛ مرادی، ثروت‌الله؛ نیازی، چیا (۱۳۹۲) بررسی و تحلیل توزیع فضایی خدمات شهری در مناطق شهری با رویکرد توسعه پایدار مورد مطالعه مناطق حوزه جنوبی تهران، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال ۳، شماره ۹، صص. ۳۷-۴۶.
- ۹) سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان گیلان (۱۳۹۵) آمار خانه‌های مسافر شهر رشت.
- ۱۰) سقایی، مهدی؛ خواجه شاهکویی، علیرضا؛ جوانبخت، زهره (۱۳۹۱) پهنه‌بندی مناطق مستعد ایجاد خدمات اقامتی در کلان‌شهر مشهد (با استفاده از مدل AHP)، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۳، شماره ۱۱، صص. ۷۳-۹۶.
- ۱۱) سرایی، محمدحسین؛ چهارراهی، مسعود؛ صفریور، میثم (۱۳۹۵) بررسی و تحلیل پراکنش فضایی هتل‌ها نسبت به جاذبه‌های گردشگری مورد شناسی: شهر شیراز، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۲۰، صص. ۱۸۲-۱۷۱.
- ۱۲) عسگری، علی (۱۳۹۰) تحلیل‌های آماری فضایی با ARC GIS، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- ۱۳) فرجی سبکیار، حسنعلی (۱۳۹۱) تحلیل نابرابری‌های فضایی سکونتگاه‌های روستایی ایران، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۱، شماره ۱، صص. ۸۳-۱۰۰.
- ۱۴) قادری، زاهد (۱۳۸۳) اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، چاپ اول، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- ۱۵) قاسمی، فروغ؛ زیاری، کرامت‌الله؛ صادقی، محمد (۱۳۹۳) تحلیل کیفی و مکانی مراکز اقامتی شهر شیراز جهت توسعه گردشگری (با تأکید بر هتل‌ها)، جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۱، صص. ۱-۱۳.
- ۱۶) کاظمی، مهدی (۱۳۸۶) مدیریت گردشگری، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۷) کلانتری، محسن و قزلباش، سمیه (۱۳۸۸) شناسایی کانون‌های جرم خیز شهری با استفاده از مدل‌های آماری گرافیک مینا و سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی GIS، مورد مطالعه: سرقت در شهر زنجان، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال ۴، شماره ۱۱، صص. ۷۷-۹۱.
- ۱۸) کلانتری خلیل‌آباد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ قاسمی، ایرج؛ موسوی، سیدرفیع (۱۳۹۴) نهادهای محلی و ظرفیت آن‌ها در توسعه گردشگری پایدار شهری، فصلنامه میراث و گردشگری، سال ۱، شماره ۱، صص. ۱-۲۱.
- ۱۹) کیامهر، رامین؛ پیری، عیسی؛ بزم‌آورد، شب‌بو؛ آذری، مهدی (۱۳۹۵) تحلیلی بر توزیع فضایی هتل‌ها در مقصدهای

- گردشگری، مطالعه موردی: شهر کرمانشاه، نشریه گردشگری شهری، دوره ۳، شماره ۱، صص. ۴۳-۵۷.
- ۲۰) محمودی، محمدمهدی (۱۳۹۱) توسعه مسکن همساز با توسعه پایدار، چاپ دوم، تهران: مؤسسات انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۱) موحد، علی (۱۳۸۷) توزیع فضایی مراکز اقامتگاهی در شهرهای تاریخی، مطالعه موردی: شهر اصفهان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۵، شماره ۶۵، صص. ۱۱۶-۱۰۵.
- ۲۲) موحد، علی (۱۳۸۶) گردشگری شهری، اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.
- ۲۳) نوری، سید هدایت ... (۱۳۷۹) تحلیل فضایی در جغرافیای کشاورزی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۳۹، صص. ۱۰-۱.
- ۲۴) وارثی، حمیدرضا و رضایی، میثم (۱۳۹۱) تحلیل فضایی و مکان‌یابی مراکز اقامتگاهی در شهرهای تاریخی، مطالعه موردی: هتل‌های شهر شیراز، آمایش محیط، دوره ۵، شماره ۱۹، صص. ۲۶-۱.
- ۲۵) وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود؛ شاهپوندی، احمد (۱۳۸۹) تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان با تأکید بر هتل‌ها، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره ۴۴، صص. ۹۱-۱۱۲.
- ۲۶) یاسوری، مجید (۱۳۹۰) طرح راهبردی توسعه گردشگری شهر رشت، رشت: دانشگاه گیلان.
- 27) Aledo, A. & Mazón, T. (2004) Impact of residential tourism and the destination life cycle theory, WIT Transactions on Ecology and the Environment, Vol.76, pp.1-12.
- 28) Ashworth, G. & Page, S. J. (2011) Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes, Tourism Management, Vol.32, No.1, pp.1-15.
- 29) Brown, G. (2006) Mapping landscape values and development preferences: a method for tourism and residential development planning, International journal of tourism research, Vol.8, No.2, pp.101-113.
- 30) Cooper, C. & Morpeth, N. (1998) The impact of tourism on residential experience in Central-Eastern Europe: The development of a new legitimation crisis in the Czech Republic, Urban Studies, Vol.35, No.12, pp.2253-2275.
- 31) Gascón, J. (2016) Residential tourism and depeasantisation in the Ecuadorian Andes, The Journal of Peasant Studies, Vol.43, No.4, pp.868-885.
- 32) Smith, S.J. (1995) Tourism analysis, 2nd edition, longman, harlow.
- 33) Mantecón, A. & Huete, R. (2008) The value of authenticity in residential tourism: The decision-maker's point of view, Tourist Studies, Vol.8, No.3, pp.359-376.
- 34) Hunter, C. (1997) Sustainable tourism as an adaptive paradigm, Annals of tourism research, Vol.24, No.4, pp.850-867.
- 35) Law, C. M. (1993) Urban tourism: attracting visitors to large cities: Mansell Publishing Limited.
- 36) Ashworth, G. & Page, S. J. (2011) Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes, Tourism Management, Vol.32, No.1, pp.1-15.
- 37) Nunkoo, R. & Ramkissoon, H. (2010) Small island urban tourism: a residents' perspective, Current Issues in Tourism, Vol.13, No.1, pp.37-60.
- 38) Van Noorloos, F. (2011) Residential tourism causing land privatization and alienation: New pressures on Costa Rica's coasts. Development, Vol.54, No.1, pp.85-90.